

THEOLOGIA SYSTEMATICA

Papp C. Zsolt*

Kézdimárkosfalva

Az egyetemes bűnösség, valamint a konkrét vétkek és felelősség közötti érzékeny határvonal Reinhold Niebuhr szemléletében

A bűn kérdésének helyes behatárolása Reinhold Niebuhr teológiájának egyik alapvető célkitűzése. A Szentírás szemszögéből a bűn számára is az Isten elleni lázadás ténye, amely társadalmi szempontból igazságtalanságot szül. A kicsinyes aggodalmat a bűn előzményének tekinti. A bukás mítosza, elmélete szerint a bűn nem a történelemben való beépülés lehetőségét jelenti, hanem a kísértés és bűn konstans valóságát szemlélteti.

A bűn elleni harcban megkülönbözteti az egyéni erkölcs lehetőségeit a közösségi morális lehetőségektől. Ugyanakkor az ember Isten elleni lázadásának fő forrását a gőgben véli felfedezni. Az emberi gőg jelenlétét az élet minden területén látja, fő okát pedig az ember végességéből származó félelemből vezeti le. Niebuhr véleménye szerint az imperializmus gőgjének is éppen ez a felismert parányiság és időlegesség a lélektani oka, ugyanis a szorongó ember kétségbeesetten törekszik arra, hogy a rendelkezésére álló időintervallumban valami univerzálisat alkosson. Az emberi gőg számos válfaja közül hármát tart hangsúlyosnak, mivel ezek mögött

Reinhold Niebuhr (1892–1971)

* Papp C. Zsolt református lelkipásztor a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben folytatott teológiai tanulmányokat (1991–1996). Előbb a Kézdimárkosfalvi Református Egyházközségben végzett lelkipásztori szolgálatot, 2002-től pedig a Kézdivásárhelyi Református Kollégiumban volt tanár. 2005 őszétől a New York-i Első Magyar Református Egyház választott lelkipásztoraként szolgált, 2010-től pedig ismét a Kézdivásárhelyi Református Kollégium vallásánára. Jelenleg a Kézdimárkosfalvi Református Egyházközség lelkipásztora. 2020. február 3-án védte meg *Reinhold Niebuhr teológiai alapokra épített társadalomtikája és annak alkalmazási lehetőségei az erdélyi magyarság történelmi-társadalmi valóságában* című doktori tézisét a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen.

történelemformáló erőket is sejt. Ezek a hatalom, a tudás és az öniség gőgös, önistenítő magatartásai.

Ugyancsak bünszemléletéhez tartozik, s ezért figyelmet kell szentelnünk ennek is, hogy miként gondolkodik Niebuhr a bűnösség és a konkrét vétkek elválaszthatóságáról. Az ortodox keresztyén gondolkodásban éles határvonal Pál apostol azon kijelentése, amely szerint minden ember bűnös Isten előtt: *nincs különbség: mindenki vétkezett, és híjával van az Isten dicsőségének* (Róm 3,22b–23). E gondolat valóságát nem vitathatjuk el sem teológiai téren, sem pedig történelmi tapasztalataink alapján. Fennáll azonban a veszély, hogy elsiklunk olyan részletek fölött, amelyeknek kiemelt fontossága lehet társadalometikai szempontból. Az egyetemes bűnösség sarkított hangsúlyozása zátonyra futtathat minden olyan társadalometikai próbálkozást, amely az igazságosság és relatív jószág történelmi felbuklásait tanulmányozná.¹ Hogyha túlságosan leszűkítjük az ember morális minőségét, és csak a bűnös oldalával foglalkozunk, önkéntelenül is eltöröljük a határvonalat elnyomott és elnyomó, megrogzott hazudozó és a mérsékelten igaz ember között, illetve a betegesen érzéki egyén és a többékevésbé önfegyelmekkel élő, tisztességes ember között. Niebuhr elismeri, hogy ezek a különbségek meg fognak szűnni a végső ítélet pillanatában, de a történelem megítélésében kétségtelenül szükségünk van a különbségek felfedezésére. Ezek a különbségek lényegesek egy társadalmi rendszeren belül is. A nyomorúság és földi elégedettség közötti különbség pontosan az egy kicsit kevesebb önzés és egy kicsit több igazságosság függvénye. Ilyen szempontból Karl Barth teológiája mélysége ellenére is veszélyezteti a történelem minden relatív morális eredményét és ezeknek értékelését. Itt Niebuhr saját korát hozza fel példának, azon belül pedig Németországot, és megállapítja, hogy az augustinusi és lutheri örökségre épülő német birodalomban nagyobb nehézségekbe ütközött a politikai egészség és igazságosság megteremtése, mint a pelagiánus és öniségre hajlamos angolszász területeken.²

A protestáns ortodoxia sajátosan közelíti meg a mindenkorai kormányzás kérdését is: a Róm 13 alapján mindig előnyben részesíti a kormányzó hatalom intézményét és a rendet a lázadással és a politikai káosszal szemben, s ez a megközelítés morális szempontból katasztrofális következményekkel járhat. Niebuhr emiatt bírálta Barth hallgatását az 1956-os forradalom kérdésében. Megállapítja, hogy valóban rendkívüli képzelőtehetséggel megáldott és kiváló teológus, akinek bizonyos politikai megnyilvánulásaiban meg lehet bocsátani a felületes értékítéletet. Azonban nehezebben dolgozható fel az a súlyos hallgatása és tájékozatlansága, amely az 1956-os magyar forradalom véres megtorlásának kérdésében jellemezte őt. Ezt a kijelentést Niebuhr főként annak figyelembevételével teszi, hogy korábban Barth kemény kritikával illette a szélsőjobb oldali német

¹ Niebuhr, Reinhold: *The Nature and Destiny of Man: A Christian Interpretation*. Vol 1. Charles Scribner's Sons, New York 1964, 220.

² Uo.

kormány politikáját, és nem látta meg a párhuzamokat a fasizmus istentelensége és a kommunizmus embertelensége között.

Niebuhr azt is megjegyzi, hogy Barth tanítványa, Jozef Lukl Hromádka, egyenesen száználmas apológiát közölt a korabeli magyar kommunista kormány védelmében.³ Véleménye szerint az ilyen magatartás arra készítheti a keresztyén egyházat, hogy fenntartások nélkül lépjen szövetségre a hatalom aktuális központjával, s eközben elfelejti, hogy éppen a hatalom bizonyult az igazságtalanságok és az elnyomás elsődleges forrásának. Niebuhr megjegyzi, hogy a késői kálvinizmus javított ezen a megközelítésen, és az uralkodót ugyanúgy Isten ítélete alá helyezte, mint ahogyan hangsúlyozta az uralkodó fontosságát a bűnökkel átitatott társadalom megtisztításában.

Természetesen Niebuhr és Barth teológiai kapcsolata nem korlátozódik az 1956-os események iránt tanúsított eltérő álláspontjukra. Abból a módból, ahogyan Niebuhr tekintett Barth teológiai gondolataira, következtetéseket vonhatunk le saját teológiai szemléletmódjáról is. Bár értékelte Barth elhatárolódását az immanens teológiáktól, fenntartásai voltak a svájci teológus krisztológiai abszolutizmusával szemben. Erre úgy tekintett, mint valami újfajta fundamentalizmusra, amely számára riasztó szubjektívizmus volt. Niebuhr a *The Nature and Destiny of Man* lapjain rója fel Barthnak, hogy túlságosan is az összerberiség bűnösségének végső teológiai tényére összpontosít, s ezáltal veszélybe sodor minden relatív morális állásfoglalást és ítéletet.⁴ Ezt a számára idegen szemléletmódot az augustinusi-lutheri teológiai örökségnek tulajdonítja Barth antropológiájában. Mivel személyét és teológiáját az angolszász kulturális környezet pragmatizmusa is formálta, Niebuhr hitt abban, hogy csak akkor szabadulhatunk meg a bizonytalanságtól és relativizmustól, ha tapasztalatot tapasztalatra helyezünk, és hipotézist hipotézissel szembesítünk. Emellett szükségesnek látta, hogy minden korábbi hibát és tévedést új perspektívák figyelembevételével javítsunk ki. Nem tartotta járható útnak az olyan abszolút ideák „kalapálását”, amelyek a megtapasztalhatóság tartományán túl helyezkednek el.⁵

Meg kell említenünk azonban, hogy Niebuhr, noha bírálta Barthot, megvédte azon liberális támadásokkal szemben, amelyek túlságosan is elavultnak tartották az úgynevezett „primitív” dogmák Barth általi ismételt kidolgozását. Ezek közé sorolhatjuk a Szentháromság lényegi egységét és az ember bukásának következményeit. Ezen a ponton Niebuhr közös frontot alakított ki Bonhoefferrel, és egyetértettek Barth azon diagnózisával, hogy az első világháború terrorja többek között a liberalizmus átkos következménye volt, de ez a vi-

³ Pásztori-Kupán István: Hallgatni arany-e vagy cinkosság? In: *Református Szemle* 102. (2009/1), (103–125) 125.

⁴ Fox, Richard: *Reinhold Niebuhr: A Biography*. Harper & Row, San Francisco 1985, 125.

⁵ Young, U. Josiah: Dietrich Bonhoeffer and Reinhold Niebuhr: Theological Ethics, Views on Karl Barth and Perspectives on African-Americans. In: Frick, Peter (szerk.): *Bonhoeffer's Intellectual Formation: Theology and Philosophy in His Thought*. Mohr Siebeck, Tübingen 2008, (283–300) 288.

lágégés egyben tragikus értelmet is nyert az által, hogy Isten rávezette a teológusokat a Szentírás és a korai krisztológiák újraértékelésére.⁶

Niebuhr ellentmondást talált magában a hellenisztikus keresztyénség fogalomhasználatában is. Véleménye szerint már a kifejezésben is feszültség rejlik, ugyanis a Biblia világszemlélete egészen más, mint az, amit a hellén gondolkodásban találunk. Úgy látja: az Írás diagnózisa szerint a bűn az a kétségbeesett próbálkozás, amellyel az ember kimenekülni igyekszik a természet fluxusából, míg a görög gondolkodásnak az elmúlás az egyik hangsúlyos kérdése, amely éppen a természet fluxusában való feloldódás a földi létezés szintjén. Niebuhr határozottan állítja, hogy a bibliai vallásnak nem az az elsődleges kérdése, hogy a véges ember miként határozhatja meg Istenét, hanem az, hogy miként hozhatja helyre kapcsolatát Istennel. Azt is elsődlegesnek tartja, hogy a történelem miként képes legyűrni annak tragikus következményeit, hogy a góg megpróbálja megtagadni az ember végességét.⁷

Bonhoeffer halála után Niebuhr felidézett egy 1939-es londoni, Barthról folytatott beszélgetést, amelyben kiemelte, hogy Bonhoefferrel egyetértettek Barth politikát illető pozitív felelősségvállalásáról, de mindketten elmarasztalták amiatt, hogy szemléletváltását csak egy kis terjedelmű írásban vállalta fel, és az volt a véleményük, hogy aki igen terjedelmes kötetekben képes megfogalmazni gondolatait és állásfoglalását, annak kimerítően kellett volna közölnie nézetének revideálását és megváltozását.⁸ Meg kell azonban jegyeznünk, hogy ezt a hibát Niebuhr is elkövette élete végén, amikor betegsége és az elmúlás közelsége alázatra indította korábbi etikai kijelentéseit illetően, s bár átfogalmazta több korábbi etikai diagnózisát, ezt korántsem akkora terjedelemben fejtette ki, mint előbb.

Láthatjuk tehát, hogy Niebuhr teológiáját egyfajta radikális realizmus jellemezte, s ennek jegyében, bár tisztelte Karl Barth monumentális életművét, soha nem tudta elfogadni az Isten másságáról szóló felfogását, amelyet extrémnek tartott. Ő a maga sajátos dialektikus módján szemlélte a teológiát és a közügyeket, és továbbra is korának égető kérdéseire kereste a válaszokat, s ennek jegyében jelenítette meg egyik kései művét 1959-ben, a *The Structure of Nations and Empires* címmel.⁹

Feltehetjük a kérdést, hogy mennyire jogos elválasztani az ember tagadhatatlan és általános bűnösségét az elkövetett bűnök történelmi és objektív következményeitől? Niebuhr meghúzza a kettő közötti határvonalat. Hogyha valaki túlzott önszeretete miatt bűnös, ennek objektív és vétkes következménye a zátonyra futott családi életében és a gyermekeinek boldogtalanságában mutatkozik meg. Ha egy kiemelt tisztséget viselő felelős személy a mohóság bűnébe esik, ennek számonkérhető mindennapi következménye éppen felebarátai sze-

⁶ Young, U. Josiah: *i. m.* 289.

⁷ Uo. 147.

⁸ Uo. 291.

⁹ Vö. Ahlstrom, Sydney E.: *A Religious History of the American People*. Yale University Press, New Haven and London 1972, 961.

génysége és nyomorúsága lehet. Természetesen a konkrétan elkövetett vétkek között is lehet számunkra olyan láthatatlan egyenlőség, amely az Isten színe előtti egyenlő bűnösségünkhöz igazodik. Az elhagyott hitves minden látszat ellenére lehet felelős rejtett módon azért, hogy erre az állapotra jutott. Az ifjú életének szélsőséges megnyilvánulásai egyenlő módon köszönhetőek a durva apai magatartásnak is, nem csupán a fiatal csapongó öntörvényűségének. Ezeknek ismeretében is megállapíthatjuk, hogy az ember bűnösségéről szóló dogmának – minden szilárdsága ellenére – állandó kihívásokkal kell szembenéznie ahhoz, hogy elkerülje a felszínes moralizálás vádját.¹⁰

Elfogadjuk, hogy minden ember egyenlőképpen bűnös Isten színe előtt és az ő tisztaságával szemben, azonban látnunk kell a különbségeket a felelősség-hordozás és az objektív társadalmi, illetve egyéni következmények szintjén. Niebuhr azt hangsúlyozza, hogy a Szentírás is ehhez hasonlóan közelíti meg a bűnösség kérdését. Speciálisan súlyos ítélet nyugszik a hatalmasok, a vagyonosak, a nemesek és bölcsék életén. Ugyanígy a próféták is éles hangnemben szólnak mindazok ellen, akik elnyomják a szegényeket (Ám 4,1) és vétkeznek „a föld szegényei” ellen (Ám 6,4; 8,4). Nem idegen tehát a prófétai gondolkodástól a megkülönböztetett ítélet azok számára, akik kiemelt helyzetüknél fogva többletfelelősséggel tartoznak embertársaik iránt.¹¹ Ehhez hasonlóan gondolkodik Ézsaiás próféta is (2,12.17; 26,5; 3,14), és ugyanez a megkülönböztetett ítélet köszön vissza az Újszövetségben is a Lk 1,52-ből, valamint az 1Kor 1,26-ből. Ez a hangvétel ott van a Jézus tanításaiban is, amikor boldogoknak nyilvánítja azokat, akik háborúságot szenvednek (Mt 5,10). Midezekből világosan kitűnik, hogy bár a bűn vallásos vetülete egyértelműen a túlfeszített emberi gőg, amely Teremtője ellen lázad, mégsem szabad elhanyagolni annak társadalmi következményét sem, amely a felebarát ellen elkövetett igazságtalanságokban teljesedik ki. Kihívás elé állít bennünket az a prófétai következtetés is, amely szerint a szegény egykoron felemeltetik, a hatalmas pedig elvettetik (Ézs 29,19).

Ezeket a kijelentéseket hiba volna bármely társadalmi rendszerben is politikai színezettel felhasználni, ugyanis nem a hatalmi játszma felszínében, hanem a bibliai lélektanban gyökereznek. Az 1Kor 1,26 szerint a hatalmasok, a bölcsék és az előkelők csoportjából kevesen kerülnek be Isten országába, mert a tisztségükkel járó kísértések és saját emberi gyengeségük megakadályozzák azt.

A történelem folyamán születtek olyan téves megközelítések is, amelyek a Biblia hangsúlyozottan antiarisztokratikus hangvételét túlságosan is a politikai moralitás korlátai között értelmezték. Egy ilyen típusú elemzés könnyen a forradalmár vagy valamiféle baloldali vezető pozíciójába taszíthatja Jézust. Viszont nem szabad eltekintenuünk a kijelentések valóságtartalmától sem, mert a szociális oldal mellőzése és a pusztán csak spirituális vetület hangsúlyozása könnyen okozhatja a lehetséges társadalmi igazságosság kárát.¹²

¹⁰ Niebuhr, Reinhold: *i. m.* 222.

¹¹ Uo. 223.

¹² Uo. 225.

Niebuhr bibliai analízise egyetért a történelem fő vonalvezetésével. Eszerint a kapitalisták nem bűnösebbek a szegény munkásréteg képviselőinél; azonban tagadhatatlan, hogy azok, akik átlagon felüli politikai és gazdasági hatalmat birtokolnak, az Istennel és emberrel szemben tanúsított gőg miatt vétkeesebbek embertársaiknál. Történelmi tapasztalataink alapján azok, akik a társadalmi ranglétra csúcsán vannak, gyakran gátlástalanul élnek a rendelkezésükre álló eszközökkel, hogy minden áron megőrizhessék pozíciójukat. Ez a viselkedésmód pedig egyértelműen igazságtalanságok sorozatához vezet.

A bibliai történetekből ismert pogány és Istent nem ismerő népcsoportok lelki alkatuk szerint nem bűnösebbek az ószövetségi zsidóságnál. Egyértelmű azonban, hogy az istenfélelem hiányában többen vétkeztek a választott nép ellen, mint fordítva. Ugyanez mondható el a rabszolgotartó Amerika fénykoráról is. A sötét bőrű emberfaj nem kevésbé bűnös Isten színe előtt, mint a fehérnek nevezett faj. Azonban a történelem egy adott időszakában a „fehérek” egyértelműen többen vétkeztek a „feketék” ellen, és ezáltal Isten ellen is lázadtak. Van tehát olyan idők az emberiség történetében, amikor az „ego” terjeszkedni próbál, nem ismeri el a teremtés adta korlátait. A „felfelé” terjeszkedő gőgjével Isten szuverenitását támadja, a „horizontálissal” pedig az embertárs életét döntései romokba.¹³

Fennáll annak veszélye is, hogy túlságosan radikális következtetéseket vonunk le az adott történelmi helyzetből. Érdekes, hogy amikor a „tegnap” elnyomottai és szegényei társadalmi győzelmet aratnak, ugyanolyan arroganciával és hatalomvágygal lépnek fel, mint a hatalom korábbi birtokosai. Tehát a társadalmi vétkek egyetlenegy válfaját sem szabad leszűkítenünk arra a csoportra, amely azt látványosan követte el. Mert adott történelmi helyzetben az elnyomottak önigazultsága is megismételheti azokat a vétkeket, amelyekről az említett csoport korábban szenvedett. Ezt példázza az oroszországi társadalmi változás, amelyben a korábban elnyomottak csoportja megerősödve és hatalomra jutva kíméletlenül járt el a nemesség és a nagybirtokosok képviselőivel szemben, és az akkor elkövetett társadalmi igazságtalanságok aligha megismételhető intenzitást értek el. Niebuhr meglátásának helyességét ékesen szemlélteti a francia forradalom is.

Lehet, hogy sok moralista számára elfogadhatatlan az a bibliai megállapítás, amely szerint a tudás és a hatalom birtokosaira nagyobb mértékben nehezedik az ítélet súlya, mint embertársaikra. Ezen a ponton a bibliai vallásosság és az ebből fakadó keresztyén nézetek éles ellentétben állnak a racionális irányzatokkal, amelyek szívesen azonosítják az intelligenciát az emberi jósággal. Ezek az irányzatok nem ismerik fel annak veszélyét, hogy az ész mennyire a szenvedély áldozatává válhat.¹⁴

E kérdést illetően hasonló jegyeket figyelhetünk meg Bonhoeffer gondolkodásában is. Meggyőződése szerint rosszabb, ha valaki gonosz, mintha időnként

¹³ Niebuhr, Reinhold: *i. m.* 226.

¹⁴ Uo. 227.

engedve a kísértéseknek impulzusszerűen gonoszul cselekedne. Rosszabb az is, ha a krónikusan hazug néhányszor igazat mond, mint az, amikor az igazság mellett elkötelezett ember időnként saját gyengesége miatt is hazudni kényszerül. Nem olyan súlyos, ha az emberszerető enged néha a gyűlöletnek, mintha az embergyűlölő szeretetet gyakorolna anélkül, hogy jelleme gyökeresen megváltozna. Bonhoeffer véleménye szerint különbség van bűn és bűn között; és vannak könnyebb, valamint súlyosabb vétkek. Hadd idézzük gondolatát:

„A pártütés végtelenül súlyosabb, mint a botlás. Az áruló legragyogóbb erényei is éjsötétek a hűséges legsötétebb gyengeségei mellett.”¹⁵

Ezért nagyon fontos a lehető legmélyebben megismerni a bűn természetét, mert csak így vagyunk képesek átlátni a különböző történelmi korszakok „révbe ért” társadalmi osztályainak illúzióin. A bűn mértékének ismerete nélkül rejtve marad szemünk előtt a személyes vétkek sora is, amelyek által nagyon sokan gyengeségüket és korlátaikat próbálják palástolni. Az arisztotelészi és platóni gondolkodás arra indíthatja a királyokat, hogy filozófusoknak képzeljék magukat, vagy éppen fordítva, s ezáltal a mérhetetlen hatalomvágy és gög kísértésének teszik ki magukat. Ezzel szemben a bibliai gondolkodás felfedi a hatalomvágy kísértéseit és veszélyeit, de csupán a minden emberi mércén túlmutató végső analízis képes a valós tisztánlátásra.

Az előbbieken felvázolt gondolatok alapján azt állapíthatjuk meg summáisan, hogy a különböző előjogok és a hatalom birtokosai által elkövetett bűnök súlyos következménnyel járnak az emberiség történetében.¹⁶

Miután Niebuhr átfésülte a bűn lehetőségeit és annak az egyénben és a társadalomban megnyilvánuló formáit, nem vesztette el bizalmát az emberi lehetőségekben. Reális bűnlátása ellenére a pozitív vonásokat is kiemeli az emberben. Azt vallja, hogy az elvesztett tökéletesség lehetőségén túl ott rejlik bennünk az eredeti, Istentől kapott igazságosság, a *justitia originalis* is, amely természetünk sajátja. Ez magában foglalja a hitet, a reménységet és a szeretetet, valamint az Isten és felebarát iránti szeretetet; és ide tartozik az Isten gondviselésébe vetett bizalom is. Karl Barth szemléletével ellentétben Niebuhr ezt képviseli: noha a bűn megfertőzte az ember „istenképűségét”, mégsem törölte ki azt teljesen. Meggyőződése dacára elismeri, hogy a szeretet és bizalom nem egyszerű lehetőségekként jelentkeznek a mindenkori ember létében.¹⁷ Ezt a részletet azért szükséges kiemelni bűnszemléletéből, mivel állítólagos pesszimizmusa miatt kritikák is érték bűnanalízisét.

Bár sok kérdésben, így az emberi gyarlóság tekintetében is nyilvánvaló Niebuhr realizmusa, más szempontból vizsgálva szakadékot észlelhetünk a nyelvezeté-

¹⁵ Bonhoeffer, Dietrich: *Etika*. Ford. Visky S. Béla. Exit Kiadó, Kolozsvár 2015, 53.

¹⁶ Crouter, Richard: *Reinhold Niebuhr: On Politics, Religion, and Christian Faith*. Oxford University Press, New York 2010, 8.

¹⁷ Brown, Charles C.: *Niebuhr and His Age*. Trinity Press International, Harrisburg, Pa 2002, 81.

ben használt szimbólumok és a valós történelemhez kötött bűnértékelése között. Mivel a krisztusi szeretetet a maga teljes mélységében „lehetetlen lehetőségnek” tartja a földi viszonyok között, némely kritikusa kevésbé tekinti őt realistának, és inkább lemondónak tartják. Keményebb megfogalmazásban: számos gondolatvitele és azoknak eredménye a depresszióhoz áll közel, és rokonságot mutat bizonyos fokú morális cinizmussal.¹⁸ Ennek ellenére a figyelmesen olvasó számára nyilvánvaló, hogy történelemszemlélete bibliai alapra építkezik. A némelyek által ráruházott pesszimista minősítést pedig éppen fáradhatatlan és reményteljes gyakorlati szervezőmunkájával cáfolta meg.

Reinhold Niebuhr előbb ismertetett gondolatainak forrása a *The Nature and Destiny of Man* című könyve, amely két kötetben jelent meg 1941-ben és 1943-ban, tehát olyan időszakban, amikor a világháború fellegei a legsűrűbbek lettek, és igazán időszerű volt mélyebben tanulmányozni az emberi természet és sors rejtelmét. Ahhoz, hogy megírhatta könyvét, sokat tanulmányozott: belemélyedt Augustinus és Kierkegaard műveibe, bizonyos kérdéskörök kidolgozásához pedig feldolgozta Luther és Kálvin, Platón és Arisztotelész, Kant és Heidegger írásait is, majd kutatómunkájának eredményeit sajátos szintézisben és a maga gondolataival ötvözve fogalmazta meg és bocsátotta „közszemlére”.¹⁹

Felhasznált irodalom:

- Ahlstrom, Sydney E.: *A Religious History of the American People*. Yale University Press, New Haven and London 1972.
- Bonhoeffer, Dietrich: *Etika*. Ford. Visky S. Béla. Exit Kiadó, Kolozsvár 2015.
- Brown, Charles C.: *Niebuhr and His Age*. Trinity Press International, Harrisburg, Pa 2002.
- Crouter, Richard: *Reinhold Niebuhr: On Politics, Religion, and Christian Faith*. Oxford University Press, New York 2010.
- Fox, Richard: *Reinhold Niebuhr: A Biography*. Harper & Row, San Francisco 1985.
- Matthews, Charles T.: Reading Reinhold Niebuhr Against Himself. In: *Annual of the Society of Christian Ethics* 19. (1999), 69–94.
- Niebuhr, Reinhold: *The Nature and Destiny of Man: A Christian Interpretation*. Vol 1. Charles Scribner's Sons, New York 1964.
- Pásztori-Kupán István: Hallgatni arany-e vagy cinkosság? In: *Református Szemle* 102. (2009/1), 103–125.
- Young, U. Josiah: Dietrich Bonhoeffer and Reinhold Niebuhr: Theological Ethics, Views on Karl Barth and Perspectives on African-Americans. In: Frick, Peter (szerk.): *Bonhoeffer's Intellectual Formation: Theology and Philosophy in His Thought*. Mohr Siebeck, Tübingen 2008, 283–300.

¹⁸ Matthews, Charles T.: Reading Reinhold Niebuhr Against Himself. In: *Annual of the Society of Christian Ethics* 19. (1999), (69–94) 72.

¹⁹ Brown, Charles C.: *i. m.* 69.

* * *

The correct definition of sin is one of the main goals of Niebuhr's theology. According to Scripture, sin is basically rebellion against God, meanwhile in society the same act generates injustice. The petty worry is considered the foreshadow of sin. By speaking of the myth of failure, Niebuhr does not intend to integrate sin into history but to portraits its constant reality and temptation. He distinguishes the morality of the individual in fighting against sin, from the morality of the community. At the same time, Niebuhr argues that pride is the source of man's rebellion against God. He discovers human pride in every area of life unveiling fear of the finiteness of life as its main cause.

Keywords: Reinhold Niebuhr, definition of sin, sin and guilt, pride, myth of failure, worry.